

не розпорядженням комуністичного уряду, як то було повідомлено в *Екклезія*, а сама Церква зліквідувала свою нецерковну організацію. Про ухвалу Надзвичайного Собору була надіслана до всіх парафій інформація, підписана Найпочеснішим Миколою та Президією ВПЦРади.

5. VIII. 1931 р.

[Митр. Іван Павловський]

Опубліковано:

Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк; Бавнд Брук: Друкарня УПЦ в США, 1977. Репринтне видання. К., 1998 – Т. IV (XX ст.). – Ч. 1. – С. 321–322.

Мартирологія Українських Церков: В 4-х т.

Т. I: Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор; Торонто: Укр. Вид-во «Смолоскіл» ім. В. Симоненка, 1987. – С. 159–161.

№ 91

Уривок з книги митрополіта Василя Липківського «Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження української церкви» про розкол в керівництві УАПЦ 1926–1927 рр. [після 1932 р.]

ТРЕТЯ ВСЕУКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКОВНА РАДА

На 1-е серпня р[оку] 1926 від 2-ої ВПЦР залишилось порожнє місце й печатки ДПУ на дверях канцелярії [1], а в серпні до Києва прибувають єпископ Петро Ромоданів з своїми підручниками єпископом Марком Грушевським і протоієреєм Костем Шараєм. Вони ввійшли в стосунки з заступником митрополита УАПЦ архієпископом Нестором Шараєвським і від нього пішло прохання до ДПУ про скликання на 1-е вересня наради для обговорення питання про дальше керівництво УАПЦ і зняття печаток з канцелярії ВПЦР для підготовки до наради. Дозвіл зараз же було дано, канцелярію ВПЦР розпечатано, і в неї вступили нові хазяї [2].

Нарада в свій час відбулась під головуванням, запевне, Ромоданова; на нараду прибуло 20 єпископів і душ 60 духівництва й мирян. Нарада обрала «тимчасову комісію по унормуванню життя УАПЦ» під почесним головуванням архієпископа Нестора Шараєвського; головою комісії обрано єпископа Ромоданова, членами архієп. Малюшкевича й Павловського, мирянина Кобзаря і ще якогось земляка Ромоданова. Нарада винесла осуд Ярещенка, Потієнка, а вже загалом і мене, склала свою ухвалу щодо дальшого напрямку життя УАПЦ й доручила комісії скликати в свій час Покрівські збори; між іншим доручила комісії прохати владу про моє визволення.

В цей час я сидів у Харкові при ДПУ і, запевне, нічого не знав, що робиться. Числа 10-го серпня прийшов до мене в камеру сам головний агент по церковних справах Харківського ДПУ Карин і показав мені протокол наради, підписаний власноручно всіма єпископами, дав прочитати ухвали наради й запитав чи згоден я дати свій підпис на цих протоколах. Але ж це було б підлогом, бо я ж не був на нараді, тим більше, що я прямо заявив, що з осудом своїм і інших наших діячів не погоджуюся. Тоді Карин сказав мені написати на окремому папірці, в чому я погоджуюсь з ухвалами наради.

Ухвала наради як що до керівництва УАПЦ в минулому, так і в проєкті на майбутнє складена в загальних фразах, і тому я написав: «що до хиб в керуванні церквою й клопотанню про її реєстрацію, а також що до проєкту на майбутнє, то я з цим погоджуюсь і на це даю свій підпис» (копію цієї моєї згоди я подав до комісії). В своїй підписці я абсолютно нічого не казав ні «про визнання всіх помилок в справі відношення до держави», ні про осуд окремих осіб.

Це я кажу до того, що Малюшкевич навіть в часописі «Церква й Життя» (ч. 2 (7) 1928 р. ст. 84) [3] оголосив ганебну брехню ніби «Митрополит Василь визнав усі помилки в справі відношення до держави й усі ухвали вересневої наради й дав під ними свої підписи».

Нічого цього не було. У Малюшкевича мусіла бути копія моєї згоди, але він замість того, щоб її буквально привести й дати читачам можливість самим з неї зробити висновки, брехливо її перекручує¹. Більше як 1½ місяці я просидів в одиночній «келії» при Харківським ДПУ, і так і не знаю, за що.

Ніяких обвинувачень мені не було дано. Правда, Карин дав мені (здається) 6 пактів, на які я мусів відповісти, але крім першого пакта відносно моїх промов, що взагалі не відповідали радянській ідеології, всі інші пакти просто мене не торкались: що я не протестував проти діяльності Ярещенка й Потієнка, що не впливав на працю ВПЦР, що погодився на призначення закордонних представників, на участь в Стокгольмській Конференції і т. і., одно слово було ясно, що й ці всі пакти були придумані, аби хоч що небудь проти мене висмоктати. Копії цих пактів і відповіді на них я теж подав до комісії.

Запевне, не клопотання наради, а якісь свої таємні для мене й по цей час міркування ДПУ, спонукали його після вересневої наради звільнити мене; 4/17 вересня з'явився несподівано до мене в Харківське ДПУ Ромоданів і став мені за янгола визвольника. Але та надто показна й зворушлива зустріч, яку зробив мені народ і в Харкові і в Києві після мого звільнення, вже вирішила мою долю: мене треба було конче зліквідувати...*

¹ Власне це була доповідь «про життя Церкви» на Великих Микільських зборах 1928 р., що її склали Ромоданів і Малюшкевич, а прочитав, ледве, кажуть, прослабував, на зборах член ВПЦР Коляда (прим. В. Липківського).

* Крапки в тексті.

Прибувши в «комісію по унормуванню», я застав все як інакше старе рідне: ті ж самі стіни, ті ж самі люди і в Києві й на периферії; але ж не те: зовсім дух не той. Така ж, кажуть, була й вереснева нарада: ті ж самі люди, а зовсім інший дух... Проекти своїх ухвал нарада перше носила до ДПУ і лише після ухвалення там, записувала їх до свого протоколу. Члени наради мусіли триматись перед ДПУ як учні перед грізним педагогом, за найменший ухил від заведеної ДПУ дисципліни одержували від нього сувору догану; одно слово це вже була не вільна церковна організація, а церковна філія ДПУ. В «комісії» крім Ромоданова запанували Малюшкевич, що вже мостився в Києві, й Павловський, що вже сидів у Харкові; здається ті люди, але не ті...*

За секретаря в Комісії чомусь став єпископ Переяславський Володимир Дахівник, раніш палкий захисник церковної волі, а зараз не менш палкий...** провокатор і ворог «контрреволюції»; той же Кобзар, давній голова Соломенської парради, раніш щира людина, а тепер не менш щирий одвертий агент ДПУ; тут же й діловод протоієрей Харитон Говядовський, і раніш, правда, огидна людина, а тепер ганебний провокатор і не гірший від Янушівського Іуда зрадник [4]. «Новий курс» випирає уже з усіх боків [5]. Архієпископ Нестор Шараєвський — людина кволла, і тому організацію ієрархії УАПЦ по новому курсу взяв на себе єпископ Ромоданів і справді виконав це завдання не гірше патріаршого заступника Сергія в Москві [6].

Вереснева нарада власне була репетицією Великих Покрівських зборів [7], а «комісія по унормуванню життя УАПЦ» була підготовчою інституцією до 3-ої ВПЦР. Покрівські збори 1926 р. в свій час відбулись, зупинки з боку ДПУ ніякої не було, бо все робилось в повному контакті з ним. На збори прибуло досить народу, душ 150, майже всі єпископи, багато духівництва й мирян; «живий інвентар» був усе старий, знайомий. Але єпископат уже все купчився коло нового «ідеолога» Ромоданова, держав ніс по новому курсу, у духівництва ще де-не-де проривались проміння старої вільної доби, але більшість здається потрапляла за єпископами, мирянство трималось сумно, розгублено, а над усім так і висіла густа хмара ДПУ. З початку збори виявили наче опозиційний настрій, обрали за голову зборів В. Чехівського, але й це може було підстроєно, щоб старими постатями прикривати новий курс.

Після звичайних «доповідів з місць» Ромоданів почав промову про стан УАПЦ, до якої він весь час готувався. Промова тривала цілий день з ранку до вечора. Це було найганебніше обвинувачення УАПЦ, топтання в болото всього, що було кращого в ній, пересипання всяких наклепів, інсинуацій, часто досить дріб'язкових, смакування з розв'язністю вуличного фіглярна всім, чим можна вплинути на слухачів. В певнім тенденційнім зв'язку Ромоданів зачи-

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

тував винятки з моїх листів до Шелухина [8] та Бачинського, з мого Акафисту «Непорушній стіні» [9]. А найгірше досталось бідному Потієнку, що в цей час мучився у в'язниці, та Американській часописі «Дніпро» [10]. Потієнко якось написав листа до архієпископа Івана Федоровича*, в якому правдиво описав стан УАПЦ в Радянській державі. Винятки з цього листа архієпископ Федорович вмістив без підпису автора в часописі УАПЦ в Америці «Дніпро».

ДПУ, запевне, знало автора, він і сам не крився. «Дніпра» до нас дійшло лише 2–3 числа, а то не доходили, але Ромоданів приніс число з листом Потієнка з ДПУ і вже з годину вимагував ним перед зборами, при чому доставалось і Потієнку й «Дніпру» й Американській церкві. Висновок промови Ромоданова був той, що УАПЦ не мала й не виробила ніякої ідеології, ухилилась в бік шовінізму, політиканства, дратувала владу, і тому потрібна повна зміна курсу її життя.

Після цієї ганебної промови я вийшов зі зборів і вже на них більше не ходив. Приходили до мене, просили благословити закінчення їх, але я не пішов, сказав, як колись російський митрополит Филип [11] опричнику царському Малюті Скуратову [12], що благословляю тільки добрих і на добре...** Запевне, Покрівські збори цілком зтвердили ухвали вересневої наради, ще раз винесли осуд мені, Яреценку й Потієнку й вирішили в 1927 році скликати Всеукраїнський Церковний Собор***. Цих ухвал було складеної кілька проєктів і подано до ДПУ, де їх проглянуто, перероблено й лише тоді оголошено й занесено до протоколу.

Це вже стало традицією 3-ої ВПЦР — проєкти своїх ухвал подавати передусім на ухвалу ДПУ. Обрання президії ВПЦР теж, запевне, відбулося в контакті з ДПУ. За голову ВПЦР обрано Ромоданова, за його заступника — Машкевича, за 2-го заступника вигулькнула нова людина, що затуляючи мабуть своє минуле та забезпечуючи свій спокій, теж пішла на ганебні послуги ДПУ.

Це був старий протоієрей Леонтій Юнаків, чоловік великої постаті, але малої душі. Він був у Лубнях і прийняв до себе архієпископа Яреценка; за це Яреценко, ставши Харківським архієпископом, перевів до Харкова за настоятеля Миколаївського Собору Юнакова, хоч потім якось жалівся, що це людина не наша, «аристократ великий». В Харкові він заступив місце Ромоданова, став правозаступником ВПЦР при уряді.

Коли в Харкові відбувались тяжкі події, арешт і заслання архієпископа Яреценка, відібрання Миколаївського собору, коли другий священник о. Павло Протопопов і диякон Антін Янченко весь час були з народом і за це сіли до

* Тут: Теодоровича.

** Крапки в тексті.

*** Тут йдеться про II Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р.

в'язниці, Юнаків, як казали, хвостом укритися (а може й прапором ДПУ), і його зовсім не було видно.

Лише коли знов ДПУ накинуло ключи від собору українцям, Юнаків знов з'явився. Харківська парафія його зненавиділа, і йому, як він сам писав до ВПЦР, в Харкові вже не сидня була. Але запевне, коли за ним ДПУ, хто проти нього.

За секретаря обраний співробітник Ромоданова й Малюшкевича... * й ДПУ, Харитон Говядовський, за скарбника такий же співробітник Кобзар, за членів ВПЦР єпископи Марко Грушевський і нездатний Яків Чулаєвський, що сидів без діла на своїй пасіці коло теста. З мирян вигулькнув якийсь Олександр Левицький [13], жалюгідний дідок, що ніякого відношення до УАПЦ не мав, а лише (хоч був колись членом суду) подавав страви в їдальні, де часто збирались «на шклянку кави» члени нової президії й агенти ДПУ, і письменник Грицько Коваленко, якого, признатися, я підбив, але він скоро побачив, в яку компанію попався, й відійшов, а замість нього Ромоданів викопав якогось Оверка Коляду.

Цей перший склад 3-ої ВПЦР найкраще характеризує порівняння його, долі з долею останнього складу 2-ої ВПЦР. Там голова ВПЦР Потієнко після перебування більш року у в'язниці сидить у Харкові й досі під забороною виїзду і спасся від заслання лише тим, що зрікся сану протодіякона, а його заступники архієпископ Ярещенко, протоієрей Хомічевський, секретар Гордовський, члени — протоієрей Ходзицький, Вовкушівський, Терещенко, Андріїв (що заступив Свідерську, що відійшла) — всі на засланні, лише тому, що не пішли на послуги ДПУ, а тут голова ВПЦР єпископ Ромоданів, єпископ Грушевський, Чулаєвський, протоієрей Говядовський, Оверко Коляда ганебно через часопис зріклися сану, віри, «щоб стати корисними громадянами УССР», а єпископ Малюшкевич, протоієрей Юнаків вільно «працюють»...**

Хоч Покрівських зборів 1926 р. я не визнав, але з обраною ними президією ВПЦР вважав потрібним працювати, бо входив в її склад по офіції, як митрополит. Тяжка то була праця в такому оточенні. Таймайже й праці ніякої не було, хіба тільки відбиватися від «стріл ворожих», бо підписку про невиїзд з Києва було взято з мене ще в Харкові. Правда, праця нової ВПЦР як наче справді пішла в гору; статута УАПЦ, що складений був ще 2-ю ВПЦР й не дждався реєстрації, зараз же для 3-ї ВПЦР було зареєстровано [14].

Крім того нарешті дано дозвіл на видання часопису «Церква й Життя», що його так вперто добивалась 2-а ВПЦР. От же я взяв на себе головування в редакційній колегії й віддався видавничій справі. Тяжке було це видання, бо весь матер'ял ми мусіли відсилати до Харківського ДПУ, і друкувався часо-

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

пис в Харкові, але все ж з великим напруженням праці я склав його 4 числа й почали ми його видавати з січня 1927 року. Та лише 1-ше число ДПУ пропустило майже без змін, а потім стали викидати половину й більше матер'ялу, нарешті забракували й мене.

Після мене через кілька місяців випустили ще 5-е число, а р[оку] 1928 ще два в стилі вже колишніх «Спархияльних ведомостей», і після того видання зовсім припинилось. Брати участь в засіданнях ВПЦР, це для мене була чиста мука, а вислухувати протоколи — ще гірша.

Голова Ромоданів з великим авторитетом промовляв голосні фрази, але праця його завжди була якась капосна, недобророзличлива до УАПЦ, руйнацька, інформації наявне брехливі, однобічні, й у всьому витикалось виконання завдання, що на нього покладено ДПУ. Секретар Говядовський це був старий стрекулист, більш як 25 років секретарював в Консисторії і вже добре набив руку; складені ним протоколи були взагалі тенденційні¹ неправдиві, з явним наміром щодо мене шпигунським, більшість цих протоколів я відмовився підписати. Всі вони в копіях надсилались до ДПУ. Були й одверто шпигунські. Наприклад Ромоданів склав листа до Американської Церкви, в якому картав її за «Дніпро», за антирадянські дописи і разом з тим запевняв, що ніяких утисків на УАПЦ нема з боку Радвлади. Сумління не дозволило мені підписати цього листа, але його підписав і заступник мій і всі члени ВПЦР. Але про те, що я відмовився підписати, Говядовський склав окремого докладного протокола й надіслав, запевне, до ДПУ.

Фінансовий стан теж був не гарний: Ромоданів, Говядовський, Кобзар, кожний з них ловив гроші і витрачав як знав, звичайного відчиту, фінансових доповідів не було, загарбали і всі кошти, що на видання часопису, й на Богословську Школу, й на ремонт Микільського собору, і все це вжили на свої потреби.

З подій цієї ВПЦР можу пригадати хіба лише остаточну ліквідацію ДХЦ і приєднання її з її єпископами до УАПЦ², деяке загравання з оновленнями, і як загальне тло — з боку ВПЦР закиди проти 2-ої ВПЦР, похвальба своїм

¹ Як на зразок перекручення Говядовським протоколів подам наприклад такий: про висвяту Бачинського в Раді йшла мова не про те, чи дозволити йому висвятитись взагалі, а про те, чи дозволить йому висвятитись у старокатолицького єпископа, і це власне дозволено й доручено мені написати до того єпископа. В протоколі ж Говядовський це перекрутив і написав просто лише висвятити й доручити митрополиту. А коли пішла на мене травля, Говядовський, посилаючись на протокол, твердив, що в ВПЦР ухвалено лише висвятити Бачинського, а в кого, про це мови не було, й митрополит сам без згоди ВПЦР звернувся до старокатолика... (прим. Василя Липківського).

² Цього приєднання, надто формального, не церковного, я не міг визнати (прим. Василя Липківського).

унормованням та постійне підкреслення свого легального відношення до уряду, закиди в недисциплінованості Київським парафіям особливо Софіївській; з боку людности — якась глуха опозиція, неприязнь проти 3-ої ВПЦР, недовір'я їй, мовляв зрадники, пішли до послуг. Ця репутація за 3-ю ВПЦР затвердилась в народі назавжди...

В січні р. 1927 ВПЦР подала до уряду прохання про дозвіл на скликання Всеукраїнського Церковного Собору в жовтні. Не було сумніву, що з боку ДПУ перешкоди що до цього Собору не буде, бо це теж робилось в контактї з ним. Програма цього Собору вироблено дуже широкий, поважний, далекий від біжучого життя, але не тільки мені, а і всім ясно було, що цей Собор скликається власне для ліквідації мене з УАПЦ. Бо коли 3-я ВПЦР мала взагалі завдання ліквідаційні, то з кого ж і почати ліквідацію УАПЦ як не з мене? 5/18 березня р. 1927 припадало 5-річчя існування Харківської парафії, і вона здобула мені дозвіл прибути до неї на свято. Це була моя остання подорож...*

В Харкові викликав мене до ДПУ разом з Малюшкевичем і Павловським Карин [15]. До мене він навіть не балакав, а моїм колегам кинув на мене таке обвинувачення: «Митрополит Липківський в розмові сам на сам умовляв Потієнка, щоб не здіймав з себе сану діякона, і при цьому казав, що Радвлада вже в агонії, переживає останні часи». Потім, коли Потієнка звільнено з в'язниці, він листівно засвідчив, що ніяких розмов про владу у мене з ним не було. Це була або власна вигадка ДПУ, або донос з ВПЦР; але ясно було, що підготовка до Собору відносної мене вже йде. Малюшкевич і Павловський, як видно було, були вже тоді «свої люди» у Карина і вже знали вирішення ДПУ щодо мене.

Після Великодня, складаючи здається 4-е число часопису «Церква й Життя», я хотів вмістити в нього дуже змістовного листа до мене Шелухина, але в ньому було кілька гострих лайливих виразів проти Петлюри. Лист звичайно не призначався для друку; я ці вирази і взагалі про Петлюру викреслив, бо це в церковному часописі й не зручно було; запевне, це було заслухано й ухвалено в Редколегії. Але не встигла ще ця справа дійти в Харків до ДПУ, як уже Юнаків звідти сповіщає: «Митрополит провадить жахливу петлюрівщину, викреслив неприємну для нього відозву про Петлюру». Єпископ Яків Чулаєвський подає заяву, що не може працювати в редколегії з митрополитом «через його самочинство». В наслідок цього я сам залишив редколегію. Але це обвинувачення в «жахливій петлюрівщині» й на ділі стало одним з головних навіть у слідчого від ВПЦР. Ще ганебнішу провакацію вчинив сам Ромоданів. Яюсь після Різдва приєдналась від ДХЦ Тросецька парафія в Києві й ніяк не могла собі здобути священника. Я запропонував Ромоданову взяти на себе настоятельство в цій парафії, їй треба було перереєструвати

* Крапки в тексті.

свого статута, скликати загальні збори, мати справу з владою, а тут Ромоданів найкраще міг допомогти; він погодився, і я був спокійний, що хоч усі формальности буде виконано.

Чув лише, що він був закликав в помішники собі свого земляка з Миргорода Базилевського, але з ним не зійшовся й відправив його назад, а викликав з Поділля священника Лапчинського; з цим зійшовся, та його парафія не хотіла...

Аж якось після Великодня під час засідання в ВПЦР Мінської Ради приходить в засідання ціла делегація від Троецької парафії і прямо аж плачуть: «Спасіть нас від Ромоданова; зовсім парафію зруйнує!» Я запитав, чи перереєстрована парафія, кажуть «ні», а були в них загальні збори; відповідають, що ще не було, бо каже Ромоданів, що треба раніш скласти списки парафіян, а потім загальні збори, аж відтак перереєстрація. Та скласти списки парафіян, це, кажу, справа кількох днів. Ба ні, кажуть, Ромоданів посилає Лапчинського з якимсь ніби головою, що ми йому не міримо, і в кожного запитує, чи з церковною, чи може з політичною метою записується в парафіяни; одних записує, других не хоче. «Сам Ромоданів прямо нам каже, що кожного з нас наскрізь бачить, хто справді «церковна людина», а хто «шовинист», чи «петлюрівець». Кількох членів ради вже через нього ДПУ викинуло, поділив нас на якісь класи... * Ми далі так не можемо, спасіть нас, бо загине парафія».

Я прохав голову Мінської ради і благовісника протоієрея Ходзицького довідатись від Троецької парафіяльної Ради, що там робиться. Ті були й казали, що там справді якийсь жах. Коли я про це завів розмову з Ромодановим, він зараз же подав заяву, що відмовляється від настоятельства в цій парафії. Тоді голова мінської ради зібрав Троецьку парафіяльну Раду в канцелярії ВПЦР, що була разом і канцелярією Мінської Ради, і де за Ромоданового настоятельства ця Рада звичайно збиралась, щоб якось налагодити справу. На засідання Парафіяльної Ради запрохано було мене й Ромоданова; я прийшов, Ромоданов ні. На Парафіяльній раді було вирішено справу про священника, про складання списків парафіян, перереєстрацію — взагалі негайні парафіяльні справи, і складено протокола.

Уже другого дня ранком в ВПЦР страшенне зворушення: Митрополит зібрав загальні збори Троецької парафії без дозволу влади, зібрав в канцелярії ВПЦР без дозволу голови ВПЦР... ** Тягнуть усіх до ДПУ, декого й голову Мінської Ради кидають до в'язниці...^{3*} а з Харкова Юнаків рапортує: «Митрополит Липківський провадить жахливу контрреволюцію, не рахується ні з якими законами влади»...^{4*}

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

Говядовський, запевне, в своїх протоколах постарався... * Навіть слідчий від ВПЦР не зміг, кажуть, затулити всієї цієї брехні, та крутійства, а між тим і це було головне обвинувачення проти мене. ВПЦР навіть влаштувала окреме засідання, щоб кождий «одверто висловив своє кредо». І Ромоданів і Грушевський і Шаравський і Коляда, а найехидніше Говядовський — всі тягнули мене за язик, але я не виправдав їх надій, відповів їм цілковитим мовчанням, і лише про нього мали змогу сповістити ДПУ. Після цього засідання, щоб хоч трохи вийти на лекшу повітру, я взяв собі відпустку й виїхав на Солом'янку до сестри і прибув уже в половині липня на «передсоборну нараду», що мала відбутись згідно ухвалі Микільських зборів.

Опубліковано:

Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження української церкви. – Вінніпег, 1961. – С. 146–157.

Примітки:

[1] Тут: приміщення колишньої духовної консисторії, де розміщувалася канцелярія ВПЦР в Києві на вул. Володимирській 24.

[2] Нарада 1–3 вересня 1926 р. була зібрана з метою унормування стосунків між владою та УАПЦ. Із членів цієї наради було утворено Всеукраїнську Комісію (ВУК) по «унормуванню життя УАПЦ», яка отримала дозвіл на скликання Великих Покрівських Зборів в жовтні 1926 р. На цих Зборах було обрано склад Президії ВПЦР, яка проголосила т. зв. «новий курс» у стосунках між владою і УАПЦ. Одночасно із звільненням митрополита Василя Липківського за поданням цієї комісії, ВУК було поставлено до відома щодо необхідності позбавитись митрополита задля подальшого існування УАПЦ.

[3] «Церква й Життя» — часопис УАПЦ, видання якого довго домагалася ВПЦР, але не отримувала дозволу від влади. Вийшло друком тільки 8 чисел у 1927–1928 рр. цього журналу невеликим форматом. В часописі публікувались біжучі відозви ВПЦР, постанови Великих Зборів, статті, фотографії, повідомлення, бібліографія церковних видань, в т.ч. в Західній Європі. Згодом, на еміграції, УАПЦ (Соборноправна) в США відродила цей часопис, зберігши зовнішній видавничий дизайн. Виданням часопису в м. Чикаго займалось Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського у 1950–1970 рр.

[4] Іуда («Хваліте Господа»), Іскаріот — один з 12 апостолів, який зрадив Ісуса Христа за 30 срібняків, а потім повісився (Мтв. 10:4; 26:47; Дії 1:16).

* Крапки в тексті.

[5] На Великих Покрівських Зборів в жовтні 1926 р. було проголошено т. зв. «новий курс» у стосунках між владою і УАПЦ. Рішення режиму ліквідувати УАПЦ було напевне пов'язане з важливими змінами в церковному та національному житті наприкінці 20-х рр. Російську Церкву «очистили від антирадянських провідників», тобто ув'язнили і заслали на Соловки велику кількість церковних ієрархів, священників і вірних, і з 1927 р. митрополит Сергій (Страгородський), який став тимчасовим наступником патріаршого престолу в грудні 1926 р., спрямував її шляхом абсолютної та беззастережної підтримки радянської влади. Хоч це не врятувало РПЦ від погромної антирелігійної кампанії, яка охопила СРСР у наступному десятилітті, можна висловити припущення, що за домовленістю 1927 р., уряд обіцяв відновити юрисдикцію Патріархату над тими елементами Православної Церкви, які відокремилися від РПЦ. Підписуючи Декларацію 1927 р., митрополит Сергій не враховував, що 1932–1937 рр. будуть об'явлені «безбожною п'ятирічкою» в СРСР, коли попередні домовленості щодо Церкви будуть фактично скасовані.

[6] Сергій (Іван Миколайович Страгородський) (1867–1944) — XII Всеросійський патріарх (з 1943 р.). Закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію. З 10 серпня 1917 р. — архієп. Владимирський і Шуйський; з 28 листопада 1917 р. — в сані митрополита. Починаючи з 16 червня 1922 р. перебував у обновленському розколі, але 27 серпня 1923 р. приніс публічне покаяння З 18 березня 1924 р. — митрополит Нижегородський. З 10 грудня 1925 р. — заступник Патріаршого Місцоблюстителя з перервою, коли був в ув'язненні (30 листопада 1926 р. — 27 березня 1927 р.). З 27 квітня 1934 р. — Блаженніший митрополит Московський і Коломенський. З 11 вересня 1943 р. — Патріарх Московський і всієї Руси. Упокоївся 15 травня 1944 р. в Москві.

[7] Покровські збори ВПЦР у 1919 р. було ухвалено збирати щороку на свято Покрови (14 жовтня).

[8] Шелухін Сергій (псевдонім С. Павленко; 1864–1938) — громадсько-політичний діяч, представник УАПЦ в Західній Європі, педагог, правознавець, поет. В Українській Центральній Раді — представник Херсонської губернії. Налезав до УПСФ, член її ЦК. З 15 січня 1918 р. — генеральний суддя УНР, У лютому–квітні 1918 р. — міністр судових справ в уряді В. Голубовича. За Української Директорії — голова української делегації на переговорах з РСФРР (23 травня – 7 жовтня 1918 р.), член Державного Сенату (3 серпня 1918 р.). 1919 р. — виконуючий обов'язки міністра юстиції УНР, член української делегації на Паризькій мирній конференції. З 1921 р. у Чехословаччині, професор карного права в УВУ та Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. Був представником УАПЦ в Західній Європі, звідки надсилав до часопису УАПЦ «Церква і Життя» повідомлення про церковне життя.

[9] Акафист «Непорушній стіні» було присвячено Богоматері-Оранті, мозаїчне зображення якої знаходиться в центральній апсиді великого собору Святої Софії Київської і має назву «Непорушна стіна».

[10] Журнал «Дніпро» (колишній журнал «Сіач») — орган Української Православної Церкви в США, який спочатку виходив у м. Чикаго як двотижневик впродовж 1922–1926 рр., потім як місячник з 1927 р. З 1928 по 1950 рр. цей орган УПЦ в США виходив у Філадельфії під назвою «Дніпро».

[11] Пилип (Федір Степанович Количев, 1507–1568) — митрополит московський. Постригся в монахи в Соловецькому монастирі під іменем Філіпа, пізніше став ігуменом цього монастиря. Був висвячений на московського митрополита у 1566 р. Ризикуючи життям, відкрито виступав проти опричнини, відмовляючи Івану IV Лютому у благословенні. У листопаді 1568 р. був ув'язнений в Твері (Отроч монастир) і 23 грудня 1568 р. задушений у келії Малютою Скуратовим.

[12] Скуратов-Бельський Григорій Лук'янович (Малюта Скуратов) (? – 1573) — керівник опричнини за Івана IV Лютого.

[13] Левицький Олександр Орестович — мирянин, делегат II Всеукраїнського Православного Церковного Собору 1927 р. та I «Надзвичайного» собору 1930 р. Автор статей в часописі УАПЦ «Церква й Життя» 1927–1928 рр., зокрема «Української Ранішньої», «Української Вечірньої» та нової «Божественної Літургії», яку пропонувалося обговорити і запровадити до вжитку в усій УАПЦ.

[14] УАПЦ з самого початку не реєструвалася радянською владою. У 1919 р. ВПЦР створила Всеукраїнську Спілку Православних Парафій (ВСПП), що діяла на основі нового законодавства. В статуті говорилося, що метою її є об'єднання, координація і підтримка праці українських парафій. Статут був затверджений Київським Губвиконкомом (Постанова № 754 від 10 липня 1919 р.). Але після I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р. новий статут влада не реєструвала аж до липневої кризи 1926 р. 10 грудня 1926 р. було зареєстровано «Статут Всеукраїнського Об'єднання релігійних громад Української Автокефальної Православної Церкви, яке скорочено зветься УАПЦ».

[15] Карин-Даниленко Сергій Тарасович (1898 –1985). Полковник ДБ. Член ВКП(б) з 1928 (у 1920 — боротьбист). Народився в Олександрійському пов. Херсонської губ. у родині селянина, освіта незакінчена вища. У ЧК з 1921. З 1934 — помічник начальника іноземного відділу НКВС УСРР. З 03.01.1937 — заступник начальника оперативного відділу пожежної охорони НКВС УРСР. Заарештований 27.08.1937. Звільнений з-під варті 22.10.1938. Див. докл.: *Золотарьов В. Олександр Успенський: особа, час, оточення.* — Х.: «ФОЛІО», 2000. — С. 300.